

Sprawozdanie z konferencji „Kraków – Norymberga – Praga. Elity miast w średniowieczu i epoce nowożytnej. Pochodzenie, narodowość, mobilność, mentalność”, Kraków 16–17 X 2014



<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2014.070>

Konferencja ta została zorganizowana przez Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Archiwum Miasta Norymbergi i Archiwum Miasta Pragi. W jej trakcie wygłoszono 29 referatów poświęconych kolejno elitom władzy, kościelnym, intelektualnym i gospodarczym. Miała ona na celu ukazanie podobieństw i różnic w trzech ośrodkach miejskich: Krakowie, Norymberdze i Pradze.

Referaty wprowadzające wygłosili Martin Scheutz (Uniwersytet Wiedeński): „Elity miejskie w średniowieczu i epoce wczesnonowożytnej jako problem w historiografii miejskiej” oraz Roman Czaja (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu): „Grupy kierownicze miast średniowiecznych w polskiej historiografii XIX i XX wieku”.

Pierwszy blok tematyczny został poświęcony elitom władzy w wymienionych miastach. Michael Diefenbacher (Archiwum Miasta Norymbergi) opowiedział o „Elitach władzy miasta Rzeszy Norymbergi”. Zapoznał słuchaczy ze statutem z 1521 roku, który podzielił najznakomitsze rodziny w mieście na trzy kategorie: tzw. starych rodów, tzw. 7 nowych rodów i 15 tzw. najmłodszych rodzin dopuszczonych do rady. Referent poruszył kwestie związane z ustrojem rady miejskiej, pochodzeniem jej członków, zwrócił uwagę na to, że przy kooptacji do tego organu istotnym czynnikiem były koneksje ze starymi rodami patrycjuszy. Następnie Martin Musílek (Uniwersytet Karola w Pradze) w referacie „Elita miasta czy patrycjat?

Świat społeczny praskiej elity władzy w średniowieczu” próbował odpowiedzieć na pytania o znaczenie w środowisku praskiej warstwy rządzącej takich czynników, jak własność prywatna, koligacje rodzinne i powiązania polityczne. Następnie Kateřina Jíšová (Archiwum Miasta Pragi) w referacie „Elita władzy miasta Pragi w XV wieku” zwróciła uwagę na nierównomierne stan zachowania źródeł pisanych Starego i Nowego Miasta, na pewne typy ścieżek kariery, hermetyczność grupy rajców oraz podkreśliła, że dla opisywania realiów XV-wiecznej Pragi nadużyciem wydaje się używanie terminu „elita władzy”. Wreszcie Marcin Starzyński (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) przedstawił „Elitę władzy miasta Krakowa w średniowieczu”, skupiając się m.in. na jej składzie społecznym i zawodowym, mobilności i majątności.

Problem elit władzy w okresie wczesnonowożytnym otworzyło wystąpienie Olgi Fejtowej (Archiwum Miasta Pragi): „Elita władzy miasta Pragi w okresie wczesnonowożytnym”, która zwróciła uwagę na skład rad praskich, przenikanie przedstawicieli różnych wyznań do tych organów w Starym i Nowym Mieście, zanik w nich przedstawicieli rzemiosła w XVI wieku. W przypadku Pragi bardzo ważny był prestiż członków rady, wynikający m.in. z nobilitacji, co więcej, w okresie wczesnonowożytnym nie zaobserwowano segmentaryzacji elit (intelektualnych, gospodarczych, ekonomicznych), co miało miejsce w innych miastach królewskich Czech. Następnie Zdzisław Noga (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) wygłosił referat „Elity władzy miasta Krakowa w okresie wczesnonowożytnym”. Przedstawił dokładne statystyki dotyczące składu rady miasta Krakowa. Dzięki temu mógł wysnuć wnioski o specyficznym dla Krakowa – od drugiej połowy XV wieku – udziale we władzach miejskich, obok kupców i rzemieślników, profesorów uniwersyteckich. Zwrócił też uwagę na zróżnicowanie narodowe (w wieku XVII co szósty rajca krakowski był Włochem, a w XVIII wieku przedstawiciele tego miejskiego organu wyróżniało bardzo dobre wykształcenie). W konkluzji wystąpienia postawiono tezę, że Kraków w okresie wczesnonowożytnym był miastem otwartym dla przybyszów. Z kolei referat Václava Ledvinki (Archiwum Miasta Pragi) dotyczył „Szlachty w Pradze”. Referent zauważył, że rodziny szlacheckie nie należały w tym mieście do elity, a jej przedstawiciele nie przenikali do składu rady miejskiej. Wynikało to z dwóch przyczyn: po pierwsze, aby być rajcą należało

przez większą część roku mieszkać w Pradze (a szlachta często spędzała czas poza nią); po drugie, duża część szlachty nie wywodziła się z Czech, i – co za tym idzie – nie była mile widziana w radzie miejskiej. Podobny referat, tyle że o szlachcie w Krakowie, przedstawił Mateusz Wyźga (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Omówił on znaczenie przedstawicieli stanu szlacheckiego jako ważnego elementu krakowskiej aglomeracji miejskiej w czasach preindustrialnych. Zauważył, że szlachta była przyciągana przez miejscowy ośrodek władzy centralnej, a od początku XVII wieku regionalnej. Obecność zamożnej szlachty w przestrzeni miejskiej przejawiała się wieloma inwestycjami, zarówno o charakterze sakralnym, jak i świeckim.

Blok dotyczący elit kościelnych rozpoczął referat „Elity kościelne miasta Pragi w średniowieczu” Jana Hrdiny (Archiwum Miasta Pragi), który przedstawił dzieje wyższego duchowieństwa na tle topografii Kościoła w mieście. Referent oszacował liczebność stanu duchownego na omawianym terenie oraz jego status społeczny. Zwrócił uwagę na to, że lokacje parafii w Pradze odbywały się w najbogatszych rejonach miasta, czyli w śródmieściu. „Elity kościelne miasta Rzeszy Norynbergi w średniowieczu” przedstawiła Antonina Landois (Uniwersytet Juliusza Maksymiliana w Würzburgu). Referat zawierał ogólny opis życia duchownych oraz miejsc, gdzie przebywali. Tomasz Graff (Uniwersytet Papieski w Krakowie) w referacie „Elity kościelne miasta Krakowa w średniowieczu” omówił znaczenie przedstawicieli stanu duchownego zamieszkujących bądź powiązanych z obszarem miasta Krakowa. Zauważył, że elity kościelne – z biskupem na czele – miały charakter ponadpaństwowy. Dokonał próby systematyzacji elit kościelnych w Krakowie, wydzielając grupy: elity katedralnej, elit kolegiackich i parafialnych (miejskich), elit zakonnych oraz elity intelektualnej. Wystąpienie Martyny Mańkovej (Archiwum Miasta Pragi) oparte było na hipotezie zawartej w tytule „Kapituła katedralna – kościelne i intelektualne centrum przedhusyckiej Pragi?”. Dzięki prebendom kanonicy mogli pełnić funkcje niedochodowe, co część z nich chętnie robiła i udzielała się w radzie miejskiej. Inni natomiast pozostawali tylko w związku z kapitułą, gdzie koncentrowało się ich życie duchowe i intelektualne. Marek Kowalski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) przedstawił „Środowisko kapituły krakowskiej w średniowieczu”. Podczas wystąpienia wspomniał, że mieszczaństwo próbowało wykluczyć z kapituły plebejuszy (m.in. inteligentów

i profesorów). Wyższe duchowieństwo, nie chcąc tracić fachowców, nie godziło się na te zabiegi. Prawdopodobnym powodem sprzeciwu kapituły były również kontakty nawiązywane na łonie uniwersytetu. Następny referat dotyczący „Elit kościelnych miasta Rzeszy Norymbergi w epoce wczesnonowożytnej” wygłosił Wolfgang Mährle (Centralne Archiwum Państwowe w Stuttgarcie – Archiwum Federalne Badenii-Wirtembergii). Autor wskazał, kogo należy zaliczyć do elit Norymbergi. Ota Halama (Uniwersytet Karola w Pradze), używając metody statystycznej omówił elitę kościelną w Pradze, w głównej mierze skupiając się na XVI i XVII wieku. Ksiądz Andrzej Bruździński (Uniwersytet Papieski w Krakowie) w referacie „Elity kościelne Krakowa w epoce wczesnonowożytnej” nawiązywał do elit władzy i elit kościelnych. Referent odniósł definicję terminu „elity władzy kościelnej” do definicji „elit władzy miejskiej”, co pozwoliło zobrazować, że elity kościelne tworzyły jednostki, które miały znaczący wpływ na decyzje w Kościele. Nieco odbiegało od głównego tematu konferencji wystąpienie Markéty Ručkovéj (Uniwersytet Karola w Pradze) „Mniejszości wyznaniowe w Pradze na przykładzie bractw”. Referentka podjęła się zagadnień związanych z funkcjonowaniem braci czeskich, w niewielkim stopniu nawiązała do wspólnot kościelnych.

Drugi dzień konferencji rozpoczęto od bloku zagadnień dotyczących elit intelektualnych. Pierwszy referat „Elita intelektualna miasta Krakowa w średniowieczu” przedstawił Krzysztof Ożóg (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie). Omówił zagadnienie elity intelektualnej przy szkole katedralnej, zwrócił także uwagę na fakt powstania uniwersytetu, co miało duży wpływ na społeczność intelektualną. Autor zauważył, że dzięki dobrze zachowanym materiałom źródłowym, na przykładzie Krakowa od XI do XV wieku, można śledzić rozwój intelektualny innych miast. Natomiast „Elity intelektualne miasta Pragi w średniowieczu” omówiła Blanka Zilynská (Uniwersytet Karola w Pradze), starając się podzielić elity na centra intelektualne, w tym klasztory i uniwersytet. Do elity intelektualnej zaliczyła osoby posiadające wykształcenie akademickie, a także zainteresowania naukowe i edukacyjne. Następnie „Elity intelektualne miasta Pragi w okresie wczesnonowożytnym” omówił Jiří Pešek (Uniwersytet Karola w Pradze), który skupił się na przedstawieniu przede wszystkim mieszczaństwa, jego poziomie wykształcenia czy też zainteresowań intelektualnych.

Referent wspomniał również o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia personelu kancelarii tego okresu. Elitę humanistyczną Norymbergi około 1500 roku omówił Franz Fuchs (Uniwersytet Juliusza Maksymiliana w Würzburgu), skupiając się na zobrazowaniu karier kilku wybranych przedstawicieli tej grupy. Wskazał na ich pochodzenie, studia i zainteresowania naukowe. Podobną metodę przyjął Fritz Dross (Uniwersytet Otto-von-Guericke w Magdeburgu) w referacie „Elity intelektualno-naukowe miasta Rzeszy Norymbergi w XVI wieku na przykładzie Collegium Medicum et Pharmaceuticum”. Zobrazował przykład karier lekarzy, a następnie skupił się na roli tej grupy zawodowej w funkcjonowaniu miasta, szczególnie w okresie wczesnonowożytnym. Inny obraz elity zarysował Maciej Zdanek (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) w referacie „Elita uniwersytecka i środowiska humanistyczne Krakowa w epoce wczesnonowożytnej”. Starał się on zbudować zbiorowy obraz tej grupy, jej działań na polu naukowym i dydaktycznym. Próbował dowieść, że teza o upadku elity uniwersyteckiej u schyłku XVI i XVII wieku jest nieprawdziwa.

Ostatni blok, dotyczący elit gospodarczych, otworzył Walter Bauernfeind (Archiwum Miasta Norymbergi) referatem „Socjotopografia miasta Rzeszy Norymbergi w średniowieczu”. Referent wskazał obszar zamieszkiwany przez norymberską elitę władzy. Omówił także formowanie się układu przestrzennego miasta. Zauważył wyraźne przesunięcie elitarnej dzielnicy z centrum w kierunku placu wokół klasztoru kościoła św. Idziego i targu siennego. Natomiast Hana Vobrátilková (Archiwum Miasta Pragi) przedstawiła referat zatytułowany „Własność nieruchoma elity mieszczańskiej Starego Miasta Praskiego we wczesnym wieku XVIII”. Referentka wyróżniła elity ekonomiczne i polityczne oraz zauważyła proces koncentracji majątków poszczególnych grup w przestrzeni miejskiej. Z kolei Bernd Fuhrman (Uniwersytet w Siegen) opowiedział o elitach gospodarczych miasta Rzeszy Norymbergi w XV wieku. Za tę grupę społeczną uznał kupców dalekomorskich (zajmujących się m.in. bankierstwem) oraz sektor obróbki metali kolorowych i szlachetnych. Wskazał trzy filary gospodarki: handel, rynek kredytowy oraz produkcja rzemieślnicza. Referat oparty był na licznych źródłach, a główną konkluzję stanowiło twierdzenie o otwarciu elity ekonomicznej na napływ ludzi „nowych”, przybyłych z zewnątrz, przy jednoczesnej hermetyczności elity politycznej miasta. Ostatni referent

Marcin Gadocha (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) w wystąpieniu „Elity gospodarcze miasta Krakowa w okresie wczesnonowożytnym” omówił grupy kupców i przedstawicieli niektórych rzemiosł. Zauważył, że elity gospodarcze nie były tożsame z elitami władzy.

W trakcie konferencji wywiązała się dyskusja, w której m.in. postawiono postulat zdefiniowania pojęcia elity intelektualnej. Zgromadzeni podjęli się nakreślenia różnic i podobieństw występujących przy wyborze członków rad trzech miast. Próbowano też wskazać różnice w statusie elit kościelnych oraz odpowiedzieć na pytanie, czy ich hierarchia miała odbicie w obrzędach i procesjach. Referenci z Republiki Czeskiej zgodnie stwierdzili, że baza źródłowa dotycząca Kościoła praskiego oraz obrzędów religijnych jest uboga i dlatego badania dotyczące tego typu zagadnień są bardzo trudne.

Podsumowania konferencji dokonał Krzysztof Mikulski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu).

Dorota Drzewiecka, Magdalena Niedźwiedzka (Kraków)